

Погорська І.І.*

ПОЛІТИКА США В СФЕРІ ГЛОБАЛЬНОЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ТРАНСАТЛАНТИЧНИЙ ВИМІР

The most general objective of this paper is investigating the transatlantic dimension of global power of United States of America in the context of modern world security trends. From positions of complex analytical approach the potential of reforming NATO in conjuncture with the context transforming US-Europe relations in the common world security space are examined.

Key words: United States of America, Europe, global NATO.

Основной целью данной работы является исследование трансатлантического измерения глобальной власти Соединенных Штатов Америки в контексте современных трендов мировой безопасности. С позиций комплексного аналитического подхода рассматривается потенциал реформирования НАТО во взаимосвязи с трансформацией американско-европейских отношений в едином пространстве мировой безопасности.

Ключевые слова: Соединенные Штаты Америки, Европы, глобальное НАТО.

Основною метою даної роботи є дослідження трансатлантичного виміру глобальної влади Сполучених Штатів Америки в контексті сучасних трендів світової безпеки. З позицій комплексного аналітичного підходу розглядається потенціал реформування НАТО у взаємозв'язку і трансформацією американсько-європейських відносин в єдиному просторі світової безпеки.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, Європи, глобальне НАТО.

Визначаючи важливість представленої теми дослідження перш за все є сенс акцентувати та тому, що процес розвитку трансатлантичного партнерства та діяльність НАТО на глобальному і регіональному рівнях відображає процеси глобалізації та регіоналізації світової політики. Особливого значення перспективи НАТО набувають у зв'язку з розширенням альянсу, зміни територіальних параметрів дії, що невід'ємно пов'язані з необхідністю якісної трансформації Альянсу, що може стати стрижнем «глобальної відповідальності» не тільки в Євроатлантичному регіоні, а й у всьому світі. Вже сьогодні дії НАТО набуває трансконтинентального характеру, параметри та масштабування якої мають стати результатом спільних зусиль США і європейських держав у справі протистояння глобальним загрозам сучасності.

Роль Сполучених Штатів у системі забезпечення безпеки глобального міжнародного простору важко переоцінити. Разом із тим усе частіше постає питання щодо ступеня уз-

* доктор політичних наук, старший науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

годженості стратегій національної безпеки Америки з проблематикою глобальної міжнародної безпеки. З одного боку, зміщення акценту на гуманітарні цінності зробило логічнішим застосування сучасних силових заходів при вирішенні таких проблем, як розповсюдження ЗМЗ чи геноцид. З іншого — практика американських дій на Близькому Сході та в Центральній Азії продемонструвала й межі ведення силової політики шляхом використання високих технологій у межах використання традиційних структур і стратегій. Отже є сенс проаналізувати трансформаційний аспект політики безпеки, вплив якого стає суттєвішим за технологічні інновації. Реагування на зміни має починатися від аналізування соціальних підвалин загроз і, передусім, ролі соціального чинника в сучасних війнах. За невдалого застосування технологічна потужність не лише не вирішує проблему, а й посилює її соціальні корені. Подібний сценарій створює для Сполучених Штатів досить небезпечну ситуацію, коли протидія може приховано кристалізуватися чи охоплювати незвичні для американців конфліктні сектори. Важливо враховувати, що сучасні загрози безпеки поширюються на конкретних громадян і спільноти більше, аніж на державу як таку. Саме тому прийняття світовою спільнотою американського бачення міжнародного розвитку в таких сферах, як права людини та розвиток, є дуже важливим для Америки. За справедливим твердженням, людську безпеку часто розглядають як м'яку, бо остання комбінує фізичну й матеріальну безпеку. Однак фактично вона має розглядатися як політика жорсткої безпеки, спрямована на захист індивідів від політичного насильства [1; 4]. Поряд із тим, що в сучасному світі безпека базується на мілітарних можливостях, її нові форми та конфігурації потребують утілення типів силового втручання, які не узгоджуються з класичними доктринами.

Сполученим Штатам в 1990-х - 2000-х роках вдалося реалізувати висунуту в 1960-х роках ідею концентричних кіл «спільноти демократій», усередині кожного з яких економічна взаємозалежність буде тим вище, ніж тісніше військово-політичні та політичні зв'язки між твірними їх державами. Хоча ця ідея не отримала спеціального політичного оформлення, ієрархічно організована система відносин США з країнами, які сприйняли її в якості моделі організації світоустрою, побудована на основі взаємодії кількох груп держав, пов'язаних один з одним і з державою-лідером відносинами взаємозалежності. Учасники кожної з груп більшою чи меншою мірою обмежують свою міжнародно-політичну суб'єктність в обмін на участь у цій ієрархічно і стабільній системі.

Взаємозв'язки США з країнами НАТО найбільш розвинені в політичному, економічному та військово-політичному відношенні, оформлені нормативно і інституційно. Відносини США з державами, не пов'язаними з ними особливими військово-політичними домовленостями, але належать до спільноти держав, які беруть принципи обмеженою ієрархічної стабілізації, розвиваються на несистематизованій основі, яка може приймати різні форми.

Відсутність такої систематизації та її нормативного закріплення вигідно США, оскільки дає більшу свободу дій, ніж у відносинах з країнами, які об'єднані з Вашингтоном інституціоналізованими союзницькими зобов'язаннями. У нейтральних держав Північної Європи взаємини з США і їхніми союзниками по НАТО розвиваються переважно на політичній та економічній основі, хоча й не без уваги до питань безпеки, яке починає помітно підвищуватися на тлі зростаючої економічної і військово-політичної значущості приполярних регіонів. Відносини США з Ізраїлем будуються на переважному поєднанні економічної і військово-політичної взаємодії. З Саудівською Аравією та ОАЕ - в основному на фінансово-економічних і військово-економічних підвалинах.

Подібні відносини підкріплюються обмеженим залученням еліт країн, що зробили такий вибір, де взаємодіють міжелітні соціальні зв'язки з транснаціоналізованою елітою

Заходу. Між тим, така співпраця, як правило, не дає державам другого ешелону тих інституціоналізованих політичних гарантій, які мають навіть менш значимі в економічному плані держави, наприклад, східноєвропейські «нові демократії», пов'язані з США дво-сторонніми та багатосторонніми інституційно оформленими військово-політичними зобов'язаннями.

Суть стратегії у даному вимірі зовнішньої політики США полягає у недопущенні піднесення держав-конкурентів. Таким чином стратегію «попередження загроз від терористів» США доповнюють стратегію «попередження появи конкурентів». Теоретично для зміцнення позицій США як лідера може використовуватися ширше коло стратегій. Американські фахівці пропонують адміністрації демократів вісім можливих сценаріїв «великих стратегій», придатних для Сполучених Штатів:

- Панування;
- Регіональна колективна безпека;
- Глобальна колективна безпека;
- Кооперативна безпека;
- Стимування;
- Ізоляціонізм;
- Баланс сил з опорою на морську потужність;
- Вибірче залучення.

Де-факто США продовжують лінію «подвійної превентивності», яка прийшла на місце політики «подвійного стримування», характерною для американської політики другої половини минулого століття. Якщо Вашингтону вдасться насправді запобігти зростанню загрози тероризму і водночас попередити ймовірність підвищення держав-суперників, Америка матиме шанс укріпити свої глобальні позиції.

Американці традиційно акцентують на спільності ключових інтересів США і європейських держав. Так, за позицією американських консерваторів НАТО має стати основою для створення нового глобального утворення – Ліги демократій. Посилення трансатлантичного Альянсу таким чином подається важливим елементом посилення якості глобального управління, перш за все в сфері безпеки. Спільні пріоритети у майбутньому можуть поєднати більш ніж 100 демократичних країн, що представляють різні частини світу. Між тим у НАТО мають бути всі необхідні засоби та можливості для створення ефективного потенціалу, який дієво може бути використаний від Чаду до Східного Тімору [1; 4].

Не менш важливим завданням бачиться й покращення морального іміджу Америки, зокрема більша повага у поводженні із затриманими особами, активніше опікування екологічними проблемами та винайдення спільних позицій та ініціативи щодо світового розвитку, особливо щодо таких колосів як Китай та Індія.

У низки світових системних гравців немає суттєвих заперечень щодо того, що Організація Північноатлантичного договору виявилась найуспішнішою організацією оборони в історії міжнародних відносин. Сьогодні, проте, альянс потребує адекватизації структури оснащення та менеджменту новим завданням міжнародної безпеки та нового відчуття спільної мети. За перемоги будь-якої команди у Білому Домі неминуче зіткнулись би із завданням визначення місії НАТО в 21 столітті - місії, яка виходить за межі походження альянсу як суто регіонального пакту і переосмислює його як силу для глобальної стабільності. В епоху зростаючої взаємозалежності, життєво важливі інтереси Америки та Європи - і загрози цим інтересам демонструють розмаїття походження та виявлення від танення льоду Арктики до наслідків соціально-економічних потрясінь. Вони вже давно не

обмежуються Північною Америкою та Західною Європою, «вільний світ» нині охоплює ліберальної демократії на всіх континентах. Бурхливий економічний розвиток інших регіонів світу, перш за все Азії, змістив світові центри тяжіння на Схід, але НАТО не вдалося йти в ногу з цими змінами все більш багатопольярного світу.

У загальному плані, додавання інших провідних демократій до складу НАТО багатиться підтвердженням інтернаціоналістської складової зовнішньополітичної стратегії Америки. Гаррі Трумен сказав ще в 1949 році, за словами, які все ще звучать правдоподібно: «Ми дізналися, що захист Сполучених Штатів і захист інших волелюбних народів є неподільними. Ми дізналися, що ми можемо служити нашій країні краще всього. вступ у загальну захист прав всього людства». Більше того, різноманітніший НАТО може бути засобом утвердження примату цих прав сьогодні [7; 9].

Що таке НАТО в сьогоденному світі зростаючої взаємозалежності і кількох центрів влади? Деякі фахівці говорять, що, з позицій протистояння войовничої Росії спроби стверджувати «привілейовану сферу впливу» у Грузії та інших сусідніх держав, оригінальні місії НАТО вже не здаються настільки застарілими. Цілком можливо, що Європа, щоб уникнути протидії Росії, буде сповільнювати або відкладати на невизначений термін вступ Грузії і України в НАТО. Але сумнівно, що Москва становить серйозну військову загрозу для Європи, яка сьогодні більше, багатше, і краще озброєна. Скоріше може турбувати політичний вплив Росії, який вона отримує від постачання до Європи нафти і газу. Значно більшою небезпекою, що стоїть перед Сполученими Штатами і Європою залишається тероризм; прагнення Ірану до розвитку ядерного потенціалу; нестабільність в Пакистані, і зростання вплив таких радикальних груп, як «Хезболла» і ХАМАС. Союзники також стикаються зі спільними проблемами глобального порядку, таких, як зокрема вбивства етнічних африканців в Дарфурі; спалахи піратства, а також зростаючі ризики зміни клімату. На даний час зростаючий потенційний лідер Китай ще не представляє прямої загрози безпеці партнерам по НАТО, але його швидке зростання у тому числі й у військовому плані загрожує порушити баланс сил у Східній Азії.

Концепція «Глобального партнерства»

У 2004 році Н. Бернс, посол США в Північноатлантичному Альянсі висунув ідею розширення альянсу демократій, що у практичному вимірі передбачало створення нового комітету за участю західно-орієнтованих неєвропейських держав. У 2006 році з боку пролунала пропозиція щодо створення «глобального форуму партнерства» адекватного викликам ХХІ століття. З практичних позицій реалізації ідеї бракувало визначення критеріїв кандидатів, механізму їх прийняття, умов внесків, структуризації механізму взаємодії спільних партнерів та нейтральних країн. Позиція Сполучених Штатів виявилась недостатньо конкретизованою в організаційному вимірі, проте чітко акцентувала на необхідності розвитку глобального партнерства та глобальних паттернів розвитку в сфері безпеки. Завдання трансформації НАТО з пакту Північної Америки і Європи у глобальний союз принаймні потенційно відкриває двері для Японії, Австралії, Індії, Чилі, і кілька інших стабільних демократій. За даного сценарію НАТО буде доповнено і людськими, і фінансовими ресурсами. Більше того, НАТО сприятиме посиленню власної політичної легітимності, щоб працювати на світовій арені. Де-факто йдеться про перспективу трансформації оборонного альянсу в глобальний інститут безпеки із глобальними сферами застосування сили, ключовою потенційною проблемою якого є проблема консенсусу щодо перспектив структурної організації та моделі колективного утримання [2; 8].

Родовід поняття «глобальне НАТО» можна простежити на більш ранніх спробах ліберального порядку будівництва, зусиллях, які коливалися між універсальним і партику-

лярним. Останні пропозиції щодо глобалізації НАТО у вимірі створення глобальної організації демократії найкраще можуть бути зрозумілі як інституційна кульмінація ліберальної критики універсальної багатосторонності. При переході до глобального рівня, приймаючи на себе все більше функцій і обов'язків, немислимо, щоб багато членів альянсу з легкістю прийняли західну ліберальну традицію.

У сутнісному аспекті цілі концепту є комплексними. В ідеалі мова йде про Альянс двадцять першого століття. Протириччя між класичним принципом колективної оборони і втручанням, «старими» і «новими» загрозами, між глобальним політичним альянсом зосередженні на військовій ролі НАТО, щодо ролі ядерного стримування у стратегії Альянсу, відносини між НАТО ЄС, НАТО партнерами. Не менш важливим є те, що ясно фіксується розділ позицій союзників на прихильників «консервативного» бачення розвитку Альянсу, зокрема, держав Центральної та Східної Європи, які побоюються ослаблення функції колективної оборони НАТО та статті 5, і тому пропонують мінімальний перегляд концепту перегляд і тих, хто закликають до концепції, що суттєво модернізує бачення Альянсу в план оновлення його функцій і проведення необхідних структурних реформ.

У порівнянні з колишніми версіями, представлений у 2010 році проєкт «НАТО 3.0» надає більшого значення розвитку сучасних оборонних механізмів. Нова стратегічна концепція говорить, що загроза нападу на звичайних території НАТО низька, але країни НАТО обличчям нових загроз тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, ракет, кібер-атак, порушення глобальних поставок енергії та зміни клімату. Експерти з безпеки кажуть погроз стосовно членів НАТО стали глобальними, наприклад, з піратством біля узбережжя Сомалі загрожує безпеці міжнародного транзиту енергії, хакери можуть почати кібер-атаки практично звідусіль. Тобто ключовим елементом нової стратегії є вихід Альянсу за межі територіальної безпеки [5].

За нової концепції НАТО продовжує зміцнювати свої можливості антикризового управління, що прокладає шлях для операцій за межами кордонів країн НАТО для усунення загроз глобального характеру. Так, основною метою розширеного та диверсифікованого НАТО фіксується захист співтовариства відкритих суспільств проти тероризму, зброї масового знищення, диктаторів ізгоїв, і заворушення, пов'язані з державами, що не відбулися Але у той ж час НАТО має отримати механізми переходу до дійсно глобальних сфер. У ситуаціях, коли широкий консенсус для дій існує, Альянс може працювати з Організацією Об'єднаних Націй щодо стабілізації конфліктів, запобігання геноциду і гуманітарної допомоги постраждалим від природних і техногенних катастроф. Прийняття концепту «глобального НАТО» може здатися радикальним, але насправді Альянс вже неодноразово здійснював ряд операцій за межами традиційних сфер: використав силу на Балканах, війна в Афганістані; підготовка співробітників поліції і сил безпеки в Іраку, і поставках предметів першої необхідності постраждалим в результаті стихійних лих з Індонезії до Нового Орлеану. При цьому ключове питання щодо «глобалізації дії» альянсу полягає не в тому, що НАТО має вийти за межі задекларовані угодою, але у тому, чи може НАТО робити це ефективно без залучення нових партнерів у ключових регіонах світу. Деякі фахівці фіксують ризик того, що членство розширення НАТО таким чином може розділити світ на демократичний і авторитарний табори, інші наполягають, що рішення демократій об'єднатися, щоб захистити себе не викликало першої холодної війни і не буде викликати нової. Розширення НАТО на терени Східної та Південної Європи принесло стабільність в цих регіонах, і оборонний характер альянсу не представляє ніякої військової загрози для Росії. Крім того, в той час як членство в НАТО передбачає приєднання до ліберальних політичних цінностей, в концепті не існує загального набору авторитарних принципів, навколо яких теоретично можливо було б організувати протилежні коаліції.

Скептики відзначають, що хоча де-факто Сполучені Штати вже пропонують явні гарантії безпеки для багатьох з ймовірних кандидатів на членство в НАТО, європейці могли б бачити глобальний Альянс як елемент вирішення проблем щодо інших країн в області безпеки, таких, як ворожнеча між Північню і Півднем Кореї або індо-пакистанського протистояння з приводу Кашміру. Є справедливим й те, що розбіжності в оцінках трансатлантичної перспективи бачаться по-різному не лише в США і Європі, але й в різних європейських столицях. Принаймні частина європейських держав, вельми чітко зорієнтована на перспективи Європейського Союзу як основного форуму прийняття стратегічних рішень, що спричинює продовження «особливої» стратегічної гри Вашингтона у побудовах двосторонніх відносин на європейському політичному просторі [9].

За будь-якої позиції зрозуміло, що у багатопольярному світі ані США, ані Європа не можуть дозволити собі діяти поодиночі. Але навіть якщо їх відносна сила співпраці зменшується, трансатлантична єдність залишається деяким страховим баластом для стабільної міжнародної системи, заснованої на індивідуальній свободі, повазі до прав людини і верховенства закону. Ймовірно, що цей союз був би ще сильнішим, якщо був б розширена за рахунок включення вільних країн з інших частин світу. До потенційних кандидатів перш за все належать в Східній Азії Японія і Південна Корея, де вкоренилася ринкова демократія, Індія, яка займається модернізацією і домінує в Південній Азії, Австралія та Нова Зеландія, ліберальних бастионів в південній частині Тихого океану, а також Чилі та Бразилія, які виступали проти посилення авторитаризму в Південній Америці. Більш спірними є перспективи Близького Сходу, де деякі італійські лідери торкнулися навіть ідеї запропонувати членство в НАТО Ізраїлю.

Перспектива пропозиції членства в НАТО деяким стабільним, незахідним демократіям мислиться стратегічним завданням для США з кількох причин, перш за все йдеться про можливість розширити військовий потенціал НАТО та отримання ресурсів таким чином, щоб американці і громадяни інших держав-членів відчували себе безпечніше. Включення таких неєвропейських держав, як Японія, Індія або Чилі, змінює обличчя НАТО і сприятиме зміцненню його легітимності в очах людей, які традиційно мають опозиційне бачення безпекових альянсів Заходу. Крім того, це буде сприяти зміцненню глобальної стабільності. Подібно до того, як НАТО вже надає матеріально-технічну підтримку ООН, розширення НАТО дає міжнародному співтовариству більш потужний інструмент для проведення життєво важливих завдань, починаючи від підтримки миру до надання надзвичайної допомоги у всьому світі; - Альянс буде продовжувати надавати хеджування від потрясінь і конфліктів у Східній та Південній Європі і на Кавказі; - це створить стимул для зростання демократії, як Бразилія та Південна Африка, щоб залишитися на шляху ліберальних реформ [6].

Між тим розходження позицій членів НАТО щодо його трансформації суттєво підкріплені фактором конкурентності в трансатлантичних відносинах. Так, зокрема, небажані витрати для прихильників поглиблення європейської складової безпеки супроводжується інтересом США до НАТО з позицій укріплення військової коаліції при явному намаганні уникнути обмежень щодо використання власної владної потужності. Проте за обрання будь якого сценарію зрозуміло, що жодна країна або союз Націй не може забезпечувати свою безпеку у вузьких географічних рамках.

Отже, можна констатувати: - сучасні дебати щодо розвитку трансатлантичного партнерства у сфері міжнародної безпеки виходять на глобальний рівень в його історичній та концептуальній перспективах; - безпековий бренд Північноатлантичного Альянсу залишається одним з найдискусійнішим у формуванні системи глобальної міжнародної без-

пеки, проте одним з найбільш дієвих функціональних елементом міжнародно-кризового реагування, що потребує приведення у відповідність загрозам безпеки XXI століття.

Література

1. Daalder I. H. Goldgeier J. M. Global NATO/ I. H. Daalder, J. M. Goldgeier // Foreign Affairs- 2006.-September/October, Vol. 85. - № 5. - P. 105-113.
2. Powell C. L. A Strategy of Partnerships / C. L. Powell // Foreign Affairs. - 2004 - Vol.83, №1.- Jan./Feb. - P. 22–34.
3. Daalder I. H Speech of the Permanent Representative of the United States to NATO at the Transatlantic Forum in Berlin, July 1, 2009 / Режим доступу: http://nato.usmission.gov/Speeches/Daalder_FA_Berlin070109.asp.
4. G. John Ikenberry G.J. Liberal Order Building/ Melvyn P. Leffler and Jeffrey W. Legro (eds) // To Lead the World: American Strategy after the Bush Doctrine. - Oxford: Oxford University Press, 2008. - P. 85–108.
5. Military Concept for NATO Strategic Communications. - Bruxelles: OTAN, 2010.
6. Joint Chiefs of Staff, United National Framework for Strategic Communication.-Washington, DC: White House. - 2010.
7. Unavoidable Tensions: The Liberal Path to Global NATO// Contemporary Security Policy.- Vol.31, No.2 (August 2010). - P. 295–318
8. Ringsmose J., Rynning S.Come Home, NATO? The Atlantic Alliance’s New Strategic-Concept’/ J. Ringsmose, S. Rynning// DIIS Report 4,- Danish Institute for International Studies, Copenhagen, 2009.
9. Boyer Y., Vilboux N. VISION AMERICAINE DE L’OTAN / Y. Boyer, N.Vilboux // RECHERCHES & DOCUMENTS. - 2010.- №1. - 38 p.
10. Chivvis S. Considerations on NATO’s Future Direction/S. Chivvis // Politique etrangere.- 2009.-№4. - P. 69-81.